

RETRIBUČNÍ SOUDNICTVÍ 1948 – POČÁTEK TŘÍDNÍ JUSTICE?

LUCIE CHROBÁKOVÁ

Druhá světová válka a bezprecedentní utrpení, které s sebou přinesla, vyvolaly ve všech zemích okupované Evropy nutnost potrestat lidi, kteří se během války provinili. První etapa tohoto soudního a správního postihu proběhla v Československu v letech 1945–1947. K hlasitým kritikům práce národními socialisty spravovaného ministerstva spravedlnosti (dále MS) a nezávislé justice patřila KSČ. Po komunistickém převratu v únoru 1948 byla retribuce obnovena s deklarovaným úmyslem potrestat skutečné viníky, kteří prý do té doby unikali spravedlnosti. Jaký byl její skutečný průběh? Podařilo se KSČ docílit vytčených cílů nebo byl naopak tento prostředek využit k očernění a diskreditaci politických odpůrců a „třídních nepřátel“? Na následujících řádcích budeme sledovat podmínky, za kterých k obnově soudní retribuce došlo. Pokusíme se zodpovědět otázku, zda se obnovené retribuční soudnictví stalo po únorovém převratu 1948 ouverturou politických procesů, a provést kazuistiku zmanipulovaných soudních řízení. Zaměříme se pouze na území dnešní ČR a pokusíme se vysledovat, kde a jakým způsobem se tyto projevy historikům zatím podařilo doložit.

Od průkopnické práce Mečislava Boráka, který ve druhé polovině devadesátých let zahájil výzkumy mimořádných lidových soudů (dále MLS),¹ vyšla již řada monografií, studií a článků věnovaných průběhu retribuce na několika místech republiky. Téma se těší rovněž nemalé pozornosti studentů historie, dějepisu a práva na různých pracovištích českých univerzit. Existuje k němu poměrně rozsáhlá bibliografie. Obnově retribuce se rozsáhleji věnovali ve svých pracích zejména Benjamin Frommer,² Kateřina Kočová (dnes Lozoviuková),³ Ivana Rapavá⁴ a Lucie Jarkovská (dnes Chrobáková).⁵

- 1 Borák, Mečislav: Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948). Šenov u Ostravy 1998.
- 2 Frommer, Benjamin: Národní očista. Retribuce v poválečném Československu. Praha 2010.
- 3 Mj. Kočová, Kateřina: Druhá retribuce. Činnost mimořádných lidových soudů v roce 1948. Soudobé dějiny 12, č. 3–4, s. 586–625.
- 4 Rapavá, Ivana: Mimořádný lidový soud v Mostě v letech 1945–1948. Ústí nad Labem 2010.
- 5 Jarkovská, Lucie: Odplata, či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945–1948 na Královéhradecku. Praha 2008; též: Retribuční soudnictví 1948 – národní očista nebo třídní justice? In: Okupace, kolaborace, retribuce. Praha 2010, s. 188–198.

V poválečném Československu proběhla bezprostředně po osvobození živelná a krutá fáze trestání skutečných či domnělých viníků. Bylo nutné přijmout nová zákonná opatření, neboť dosavadní právní normy nepočítaly s takovým rozsahem a povahou zločinů spáchaných nacistickými okupanty a jejich domácími pomahači. Myšlenka zákonného zúčtování s pachateli zločinů z období nacistické okupace nalezla své zhmotnění v dekretech prezidenta republiky⁶ a byla institucionalizována zřízením Národního soudu,⁷ mimořádných lidových soudů⁸ a trestních nalézacích komisí.⁹ Na Slovensku proběhla retribuice podle zvláštní právní úpravy.¹⁰

Mimořádné lidové soudy byly zřízeny v sídlech krajských soudů, celkem jich postupně vzniklo na území dnešní ČR 24,¹¹ a byly soudy stannými. Rozhodovaly v pětičlenných senátech za účasti čtyř soudců z lidu a předsednictví soudce z povolání. Dekret č. 16/1945 Sb. vymezoval zločiny proti státu, osobám, majetku a zločin udavačství. Jeho ustanovení se vztahovala na tzv. období zvýšeného ohrožení republiky, tj. od 28. května 1938 až do 31. prosince 1946. Trestní odpovědnost dekret vyvozoval i z politických rozhodnutí. Nepřipouštěl proti rozhodnutí soudu žádný opravný prostředek, tzn. odsouzený se nemohl proti rozsudku odvolat. Naprosto výjimečná byla v právním řádu zpětná účinnost této trestní normy. Velký retribuční dekret byl v účinnosti od 9. července 1945 do 4. května 1947. Řízení měla být prováděna ve velkém měřítku, rychle a rázně. Některé zločiny, které se staly během okupace, ovšem došly potrestání až s odstupem desítek let.

První fáze účinnosti retribučních právních norem skončila 4. května 1947. MLS bylo v českých zemích odsouzeno kolem 22 000 osob. Máme k dispozici několik celkových vyhodnocení, jejichž údaje se ovšem poněkud rozcházejí. Nejčastěji je literaturou zmiňována oficiální statistika, kterou ministr spravedlnosti Prokop Drtina uvedl 29. května 1947 ve své závěrečné zprávě o retribuici přednesené na půdě Ústavodárného Národního shromáždění (dále ÚNS) a později publikované i tis-

6 K tomu např. Kuklík, Jan: Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“. Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Praha 2002.

7 Zřízen dle dekretu prezidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu.

8 Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, z 19. června 1945. Je znám také pod označením velký retribuční dekret.

9 Jako poslední uzavřel řadu přijatých retribučních právních norem tzv. malý retribuční dekret, dekret č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti, z 27. října 1945. K nim nejnověji Kmoč, Pavel: Provinění proti národní cti. „Malá retribuice“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy. Praha 2015.

10 Na Slovensku platilo od 15. 5. 1945 nařízení Slovenské národní rady č. 33 o potrestání fašistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o zřízení lidového soudnictví.

11 MLS působily v Brně, Českých Budějovicích, České Lípě, Hradci Králové, Chebu, Chrudimi, Jičíně, Jihlavě, Klatovech, Kutné Hoře, Liberci, Litoměřicích, Mladé Boleslavi, Mostě, Moravské Ostravě, Novém Jičíně, Olomouci, Opavě, Písku, Plzni, Praze, Táboře, Uherském Hradišti a Znojmě.

kem. Podle ní bylo odsouzeno 22 087 osob.¹² Podle statistických měsíčních hlášení o činnosti MLS si odsuzující rozsudek mělo vyléhnout 22 416 osob.¹³ Poslední statistiku přináší přehled ministerstva spravedlnosti (viz dále), který uvádí v českých zemích 21 848 odsouzených.¹⁴

Drtinova zpráva o ukončení retribuční vzbudila bouřlivou politickou diskusi, nicméně byla ÚNS 2. července 1947 jednohlasně schválena. Řádným soudům zůstávalo k prošetření 334 zažalovaných kauz.¹⁵ Veřejné žalobě v té době zbývalo dalších 2 435 nevyřízených trestních oznámení.¹⁶ Nadále zůstávala v platnosti hmotně právní ustanovení velkého retribučního dekretu, podle kterých měly rozhodovat řádné soudy a to i u případů oznámených po 4. květnu 1947. Řádné soudy do začátku dubna 1948 stihly odsoudit v českých zemích 267 osob.¹⁷

Politický převrat v únoru 1948 a nový vládní tzv. akční program kabinetu ustaveného 10. března 1948 označil retribuční, tehdy nazývanou dobovým termínem národní očista, za nedůsledně provedenou.¹⁸ Spatřoval v ní jeden z kořenů únorové vládní krize.¹⁹

Čeho chtěli vrcholní představitelé KSČ obnovou retribučního soudnictví dosáhnout? Šlo jen o splnění předúnorových politických slibů, naplnění kritiky nedůsledné práce tzv. Drtinovy justice a napravení nejkřiklavějších případů bezpráví? Nebo využili prostor, který tato právní norma nabízela k odstranění a diskreditaci některých svých politických oponentů, představitelů prvorepublikových politických, správních, hospodářských a společenských elit?

Nově jmenovaný ministr spravedlnosti Alexej Čepička obvinil své předchůdce na ministerstvu, že brzdili výkon spravedlnosti „*záměrnou nepřipraveností soudního aparátu*“. Osočil je z uplatňování stranického klíče a z toho, že „*osoby nemajetné a společensky nevýznamné byly trestány mnohem přísněji a naproti tomu osoby ma-*

12 Na soudu národa. Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a Národního soudu. Praha 1947, s. 11–12. Z 22 087 odsouzených byl v 713 případech uložen trest smrti, 741 osob bylo odsouzeno na doživotí, u 745 osob bylo od potrestání upuštěno. Dočasný trest na svobodě mělo odpykat 19 888 osob.

13 Borák: Spravedlnost podle dekretu. s. 342.

14 Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR), fond Kancelář prezidenta republiky (KPR) – protokol Tajné, kart. 59, inv. č. 822, sign. T2506/48 – Retribuční soudnictví 1948–1949. Podle tohoto vyhodnocení MS bylo v Česku odsouzeno 722 osob k trestu smrti, 766 na doživotí a 20 360 osob k trestu na svobodě.

15 MLS bylo již během první retribuční postoupeno řádným soudům 1 634 spisů, které nebylo možné projednat v zákonné lhůtě nebo se jednalo o případy zvláště komplikované.

16 Na soudu národa, s. 11–12.

17 AKPR, KPT - protokol Tajné, kart. 59, inv. č. 822, sg. T2506/48 – Retribuční soudnictví 1948–1949. Řádnými soudy bylo odsouzeno 135 Němců, 128 Čechů a Slováků, 4 osoby jiné národnosti. Jedna osoba německé národnosti byla odsouzena k trestu smrti. Na Slovensku byly odsouzeny od 1. 1. 1948 do 1. 4. 1948 pouze tři osoby.

18 Vládní program první retribuční popsál jako „*přímý výsměch právnímu a mravnímu citění našeho lidu*“. Gottwald, Klement: Spisy. Sv. XIV. 1947–1948. Praha 1958, s. 304.

19 Gottwald: Spisy, s. 301n.

jetné se společenskými vlivy unikaly spravedlivému potrestání“. V literatuře již bylo popsáno, jak Čepička účelově zkrlesl fakta argumentací, že z 132 509 případů, které došly státním zastupitelstvím, bylo souzeno pouze 21 340 a více než 110 000 osob tak prý uniklo potrestání.²⁰

Nástrojem nápravy se měl stát zákon č. 33/1948 Sb. z 25. března 1948, jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jeho ustanovení.²¹ Návrh zákona byl projednán ve vládě 12. března 1948. Kromě diskuse o jeho územní působnosti vzbudila větší pozornost členů vlády pouze otázka trestu smrti, který někteří z nich pod vlivem zrušení trestu smrti v SSSR pokládali za překonaný.²²

Ve stejný den, kdy o revisi retribuice jednala vláda, šéf kabinetu ministra spravedlnosti JUDr. Karel Klos²³ připravoval podklady pro poradu presidentů krajských soudů a prokurátorů. Definoval v nich i roli soudcovské nezávislosti v novém režimu. Ministr měl ve svém projevu zdůraznit, že: „*lidově demokratický stát respektuje soudcovskou nezávislost, ale touto soudcovskou nezávislostí nesmí soudcové rozuměti nezávislost na revolučních přeměnách v hospodářské a společenské oblasti, naopak musí výklad práva srovnati s požadavky lidově demokratického zřízení.*“²⁴ Jeden z pilířů demokratického režimu byl ohrožen.

Očištěné ÚNS jednomyslně přijalo návrh zákona na své 101. schůzi 25. března 1948. Zákon vstoupil v účinnost vyhlášením ve Sbírce zákonů 2. dubna 1948. Platil již pro celé území státu a odstranil tak dvojkolejnost právní úpravy z prvního období. Přinesl některé změny – soudní senáty již nebyly pěti ale pouze tříčlenné (v pěti členech zasedaly, pokud se jednalo o obnovu trestního řízení). Výrazně vzrostla personální pravomoc MS, které jmenovalo přednostu soudu, soudce, veřejné žalobce a soudce z lidu. V rámci obnovy bylo možné otevřít kteroukoli kauzu zakončenou pravomocným rozsudkem, a to jak ve prospěch, tak neprospěch obžalovaných.

Pod kuratelou akčních výborů

Nástrojem pro upevnění mocenské pozice KSČ se staly akční výbory a jimi realizovaná čistka veřejného života. Dotkla se více než 28 000 osob a bezprostředně poznamenala také podobu obnoveného retribučního soudnictví. Postižena jimi to-

20 Národu bude vrácena víra ve spravedlnost. Lidová demokracie IV, 27. 3. 1948, č. 73, s. 3.

21 Borák, M.: Spravedlnost podle dekretu, s. 122.

22 Kočová, K.: Druhá retribuice, s. 588n.

23 JUDr. Karel Klos (1909–1982), 1935–1948 soudce, od roku 1945 člen KSČ, od února 1948 na ministerstvu spravedlnosti, přednosta kabinetu ministra, aktivně se podílel na očistě justice, náměstkem ministra, leden 1953 předseda Lidového civilního soudu v Praze, 1955 vyloučen z KSČ. Vorel, Jaroslav – Šimánková, Alena a kol.: Československá justice v letech 1948–1953. Díl I. Praha 2003, s. 174.

24 Národní archiv (NA) Praha, fond ÚV KSČ, kancelář Alexeje Čepičky (dále Čepička, delimitace částí fondu z Vojenského historického archivu v roce 2007), sv. 20, a. j. 137 – Informace k poradě presidentů a prokurátorů 15. 3. 1948.

tiž byla i celá řada lidí, kteří se aktivně podíleli na její první etapě. Nastoupení nucené dovolené, zastavení praxe, přeložení, odvolání či propouštění z práce většinou pro „záporný postoj k lidově demokratickému zřízení“ se dotklo soudců, státních zástupců, advokátů a ve výkonu povolání i bývalých soudců z lidu. Soudcovský stav muselo opustit 145 soudců.²⁵ Provedená „očista“ veřejného života byla skutečně důkladná. Nicméně pozdější vývoj ukázal, že deklarovaný pozitivní vztah soudců k lidově demokratickému zřízení ještě nutně neznamenal, že se ve svých rozhodnutích nechají ovlivňovat a při posuzování viny a určování výše trestu budou s lehkostí porušovat platné zásady trestního řízení.

Krajské a okresní akční výbory Národní fronty se měly stát – zcela mimo rámec zákona – rovněž důležitým nástrojem obnovy retribuice. Měly zjistit a kontrolovat případy, kdy „škůdcové a kolaboranti majetkově vlivní“... „pomocí svého majetku a společenských styků dovedly uniknout spravedlivému trestu národa.“ Pokyny právnických komisí akčních výborů měly být závazné pro všechny právníky v oblasti, kteří měli spolupracovat s bezpečnostními referenty i s žalobci. Komise měly připravit seznamy případů, které údajně vyvolaly odpor obyvatel zastavením, osvobozením obžalovaných, nezákonným snížením trestu či tím, že ještě nebyly ukončeny. Akční výbor měl předávat žalobcům důkazy nebo na ně poukazovat a tak zkrátit dobu vyšetřování. Hlavním těžištěm procesu se mělo stát důkladně připravené a veřejnosti přístupné hlavní přelíčení. Případům měla být věnována náležitá pozornost v tisku a měl být akcentován jejich mravně-politický význam. Obhájci neměli řízení mařit a neúměrně protahovat.²⁶

Veřejní žalobci měli připravit seznamy neskončených případů a akční výbory na nich měly podtržením vyznačit osoby, na jejichž odsouzení měly politický zájem. O podání žaloby rozhodovalo retribuční oddělení MS. Než tato poněkud administrativně a časově náročná akce skončila, měli veřejní žalobci ministerstvu zasílat nástiny žalobních návrhů. Ministerstvo je po schválení ještě postupovalo okresním sekretariátům KSČ, které měly hlídat politickou vhodnost těchto stíhání a reakci veřejnosti při zastavení trestního řízení. Pokud se ministerstvo (potažmo žaloba) a stranický sekretariát v názoru neshodly, byla věc postoupena kabinetu ministra. Ten měl rozhodnout i v případě různých stanovisek k obnově už ukončených trestních řízení.²⁷

Alexej Čepička – v dvojediné roli ministra spravedlnosti a generálního tajemníka Ústředního akčního výboru Národní fronty - dostával zprávy o řízeních, kde přicházel v úvahu trest smrti. Nejpozději od srpna se v nich objevuje i informace o tom, že veřejný žalobce „bude poukázán“, zda navrhnout či nenavrhnout doživotí či trest

25 Frommer, B.: Národní očista, s. 424.

26 NA, fond Ústřední výbor KSČ, Právníká komise ÚV KSČ (PK ÚV KSČ) 1945–1955, kart. 29, a. j. 96. Směrnice pro krajské a okresní akční výbory o provádění nové retribuice, nedatováno.

27 NA, PK ÚV KSČ, kart. 29, a. j. 96 – Zásady o dalším postupu v retribučním řízení (vyřizování nedodělků), nedatováno.

smrti. Zřejmě se jednalo o zprávy retribučního oddělení ministerstva spravedlnosti. I když se dochovaly pouze torzovitě, zdá se, že v těchto případech nešlo o politicky motivovaná rozhodnutí, spíš se ve zdůvodnění návrhů na neudělení trestu smrti objevují sociální důvody.²⁸ Retribuční oddělení ministerstva mělo v obnovené retribuci velkou pravomoc. Při rozhodování o podání žaloby se mělo řídit těmito zásadami: nově se neměla trestat služba v německé armádě, členství v NSKK a nižší funkcionáři NSDAP. U všech případů se měl brát ohled na sociální původ pachatele. U zločinu udavačství se mělo přihlížet i k sociálnímu postavení udaného.²⁹

Spolupráce žalobců s akčními výbory v místě zřejmě neprobíhala zcela podle představ pracovníků ústředních institucí. Karel Klos na pracovní poradě s vedoucími veřejnými žalobci 24. dubna 1948 zdůraznil právě tuto okolnost jako jeden ze závažných nedostatků. Kontakt mezi žalobci a akčními výbory měl být bezprostřední a častý. Rovněž vadilo, že se žalované věci netřídí. Klos žalobcům zdůraznil, že se nemají žalovat osoby sociálně slabé. Vyzdvihl rovněž, že účelem obnovy není odvěta za dřívější výsledky retribuce.³⁰

Necelý měsíc po zahájení obnovy retribuce státní zastupitelství při zemském soudě v Praze opět přikázalo vedoucím veřejným žalobcům neprojednávat případy sociálně slabých Čechů. Provedení této direktivy už vynucovalo hrozbou disciplinárního řízení.³¹ Její naplnění mělo dodatečně potvrdit teze únorového vládního prohlášení a dávalo obnovenému retribučnímu soudnictví jasné rysy třídní justice už jenom výběrem obžalovaných.

Ovšem výsledky archivního výzkumu MLS ukazují, že ne všude se sociální struktura stíhaných osob proměnila.³² Zdá se, že mechanismus spolupráce akčních výborů a žalobců se všude neosvědčil. Rovněž z dochovaných materiálů právnícké komise ÚV KSČ vyplývá, že některá krajská vedení KSČ dodávala k retribuci neúplně jmenné podklady nebo je vůbec nepředala.³³ Můžeme samozřejmě spekulovat, proč k tomu došlo.

28 NA, Čepička, sv. 23, a. j. 168.

29 NA, PK ÚV KSČ, kart. 29, a. j. 96 – Zásady o dalším postupu v retribučním řízení (vyřizování nedodělků), nedatováno.

30 NA, fond Ministerstvo spravedlnosti 1918–1948, kart. 1942, inv. č. 365, čj. MS-36900/1948-III/5 z 26. 4. 1948.

31 Státní oblastní archiv (SOA) Zámorsk, fond Státní zastupitelství (SZ) Hradec Králové, kart. 223, s. 329 – Úřední záznam veřejného žalobce z 1. 5. 1948. Tento příkaz navazoval na předchozí „*Poukaz zemského státního zastupitelství z 29. 4. 1948*“ žalobcům, aby především stíhali „*gestapáky a Němce a takové křiklavé případy, které svědčí o tom, že jde o osoby majetkově dobře situované, kteří se ucházeli o přízeň Němců a spolupracovali s nimi.*“ Tamtéž, kart. 222, s. 301.

32 Proměna sociální struktury souzených osob je zaznamenána např. u MLS Hradec Králové. Jarkovská, L.: *Retribuční soudnictví 1948 – národní očista nebo třídní justice?*, s. 189. Např. Rapavá, I.: *Mimořádný lidový soud v Mostě*, s. 171 uvádí, že v praxi MLS v Mostě se sociální struktura osob souzených v roce 1948 příliš nezměnila.

33 Jednalo se o kraje Mladá Boleslav, Karlovy Vary, Plzeň, Brno a Moravská Ostrava. Neúplně materiál dodaly kraje Praha-venkov, Ústí nad Labem a Liberec; NA, PK ÚV KSČ, kart. 29, a. j. 96. Nedatovaný strojopis.

Zda pro některé představitele regionálních struktur KSČ již retribuční nepředstavovala nosné téma (např. v pohraničí) nebo se v nich vhodné případy prostě nevyskytovaly.

Také soudci jako členové právní obce měli na základě instrukcí spolupracovat s akčními výbory. Zatím nejlépe lze dohled akčních výborů nad soudním řízením popsat u MLS v Hradci Králové. Právníká komise Krajského akčního výboru Národní fronty v Hradci Králové se stala zcela v duchu shora zmíněných pokynů neoficiálním a nezákonným fórem, kde byly projednávány pravidelně každý týden retribuční kauzy. Komise přidělovala spisy právníkům k navržení dalšího postupu, schvalovala ev. zamítala návrhy na obnovu řízení. Schůzi se účastnili bezpečnostní referenti z kraje, politický tajemník KV KSČ, někteří příslušníci Státní bezpečnosti (dále StB), veřejní žalobci, advokáti i soudci. Její jednání se však brzy začala zabývat rovněž rozbořem rozsudků a soudci a veřejní žalobci se na ní museli zodpovídat, proč a jak rozhodli.³⁴ Činnost MLS byla dokonce kvůli častým zprošťujícím verdiktům označena za sabotáž. Jednání komise skončilo 25. června 1948 přijetím usnesení, které zavazovalo soud pravidelně informovat bezpečnostního referenta o nařízených hlavních přelíčeních, revidovat všechny spisy a „slabé případy“ zadržet a zabránit jejich projednávání u soudu. Žalování měli být jen ti, jejichž odsouzení bylo považováno za jisté. K dalšímu pokusu o manipulaci soudního přelíčení došlo již za tři dny. Přednostovi soudu Josefu Dytrichovi zatelefonoval tajemník KV KSČ Jan Souček, že nemá námitek, „*aby soud rozhodl podle svého volného uvážení*“. Soudce politický nátlak rozcílil, veřejně ho během přelíčení kritizoval a apeloval na přisedící soudce z lidu, aby se nenechali ve svém rozhodování zastrašit. Byl ujištěn, že se žádné další ovlivňování nebude opakovat. Dne 24. července 1948 byl z místa přednosty soudu ovšem odvolán a nahrazen Bohumilem Smolou³⁵. Další případy mohl Dytrich soudit pouze pod kuratelou právníké komise. Zřejmě ze svých statečných postojů neslevil, protože byl postupně suspendován, zařazen do kategorie tzv. bývalých lidí³⁶ a v roce 1953 už pracoval jako řidič.³⁷

34 Tak se soudci František Dostál, Josef Dytrich a žalobce Jaroslav Kremla zodpovídali bezpečnostnímu referentovi Bořivoji Holvekoví a krajskému tajemníkovi KV KSČ Janu Součkovi z odsouzení a zproštění Františka Prause; Jarkovská, L.: *Odplata, či spravedlnost?*, s. 120.

35 JUDr. Bohumil Smola – nar. 1. 2. 1909, absolvent Právníké fakulty UK v Praze, 4. 12. 1945 jmenován soudcem, člen okresní vyšetřovací komise provinění z doby okupace v Náchodě, 26. 1. 1946 členem KSČ, po únoru 1948 předsedou Okresního akčního výboru NF v Náchodě, iniciátor vzniku a člen náchodské skupiny, od července 1948 přednosta MLS v Hradci Králové, 1. 11. 1948 zaměstnancem MV, mj. vyšetřovatel Prokopa Drtiny, koncem roku 1949 vedoucí referátu „staré síť gestapa a policie“ v sektoru IIa, 1951 vyšetřovatel stranických funkcionářů KSČ zadržovaných v Kolodějích a Ruzyni, vedoucí jedné z vyšetřovacích skupin (vyšetřovatel mj. Artura Londona, Osvalda Závodského, Dory Kleinové), zástupce vedoucího vyšetřovatele Bohumila Doubka, s ním ve sporu, léto 1951 odvolán, soudcem Krajského soudu v Hradci Králové, červenec 1955 přednosta soudu, 16. 1. 1956 usnesením politického byra ÚV KSČ odvolán po prvním prošetřování politických procesů, dále působil jako podnikový právník. Jarkovská, L.: *Odplata, či spravedlnost?*, s. 69n.

36 Označení tzv. bývalí lidé používala StB pro osoby nebezpečné komunistickému režimu a to až do poloviny 60. let, kdy ho nahradil termín „nepřátelské osoby“.

37 Jarkovská, L.: *Odplata, či spravedlnost?*, s. 119n.

V soukolí druhé retribuice

Druhá retribuice představuje složitý historický problém, který není možno od- být zjednodušujícími tvrzeními. Nelze přijmout interpretaci tehdejších vrcholných představitelů komunistického justičního aparátu, že se jednalo o nápravu úmyslných opomenutí předchozího vedení resortu spravedlnosti ve snaze vyvinut představitelů bývalé hospodářské a politické elity. Stejně tak však není možné dovozovat, že se jednalo ryze o politicky a třídně motivované zúčtování s představiteli odpůrců nastupujícího režimu, kdy zúčtování s kolaboranty nacistického režimu mělo být záminkou pro jejich kriminalizaci a odstranění z veřejného života.

Podíváme-li se na případy, které posuzovaly MLS v období od dubna do prosince 1948, narazíme na pestrout škálu soudních kauz, které se vymykají jednoduchému zobecnění. Mezi stíhanými osobami najdeme představitelů nacistického režimu, na které se v první vlně retribuice z nejruznějších důvodů nedostalo. Buď tím, že v té době nebyli dopadeni, případně nebyli vydáni ke stíhání americkými a sovětskými úřady, anebo nedošlo k vyšetření podrobnosti o jejich činnosti. Odsouzen byl například Hermann Neuburg, zástupce vedoucího župy Sudety Konrada Henleina. MLS v Liberci jej potrestal 13. října 1948 25 lety žaláře. Neuburg trest v plné výši neodpykal, v roce 1955 byl vysídlen do SRN. V nepřítomnosti byl k trestu smrti odsouzen zejména nejvýznamnější nacistický zločinec stíhaný v druhé retribuici - velitel terezínského ghetta z let 1943-1944 Anton Burger. Nikdy k potrestání vydán nebyl a dožil pod falešnou identitou v německém Essenu. Trest smrti v nepřítomnosti byl uložen i vedoucímu policejních a dozorcích složek v ghettu Terezín Karlu Bergelovi. Stejný trest byl v září 1948 vykonán nad brutálním terezínským dozorcem v ghettu Rudolfem Haindlem.³⁸ Odsouzení a popraveni byli také další dva brutální dozorcí SS z policejní věznice gestapa Malá pevnost Terezín Rudolf Burian a Albert Neubauer.³⁹

Na lavici obžalovaných usedlo i několik dopadených příslušníků gestapa. Např. v Brně byli v rámci druhé retribuice odsouzeni a popraveni dva členové zdejší služebny gestapa a její smluvní lékař MUDr. Friedrich Pilny. Příslušník protikomunistického referátu IIA Josef Kemeter byl po válce zatčen Rudou armádou a vydán byl až 22. prosince 1948. Po dvoudenním hlavním přelíčení byl na samý závěr účinnosti velkého retribučního dekretu 31. prosince odsouzen k trestu smrti a popraven. Další z nich, František Prudký (Franz Prudký) se přihlásil do služeb brněnského gestapa v roce 1939. Působil v několika referátech mj. ve zpravodajském a levicovém a to nejprve jako tlumočník a posléze i ve funkci vyšetřovatele. Podle obžaloby zavinil zatčení více jak 2 000 osob. MLS v Brně byl odsouzen 28. května 1948 k trestu smrti a po průtazích ve vyřizování žádosti o milost byl popraven až 11. února 1949.⁴⁰

---

38 Kočová, K.: Druhá retribuice, s. 603n.

39 Liška, Otakar a spol.: Vykonané tresty smrti v Československu 1918-1989, 2. vydání. Praha 2006.

40 Černý, Vladimír: Protipartyzánské operace na Moravě v letech 1944-1945, disertační práce, FF MU. Brno 2006, s. 32; též: Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního referátu v Brně a jejich osudy v letech 1945-1956. In: Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945, sv. 15. Brno 2010, s. 416n.

Druhá vlna retribucí se zároveň stala možností vrátit se k již uzavřeným kauzám z předchozích let a znovu je posoudit. Stav výzkumu zatím neumožňuje určit počet těchto případů, ani to zda soudy předchozí verdikty potvrzovaly, zpříšňovaly nebo zmírňovaly. Nemůžeme tedy s určitostí říci, zda se tak dělo na základě určitých kritérií.

Pozornost upoutají případy, kdy druhá retribuce zvrátila předchozí soudní rozhodnutí výrazně v neprospěch obžalovaných. Často se jednalo o politicky i mediálně sledované kauzy, kdy již v předúnorovém období dávali představitelé KSČ najevo svou nespokojenost s výsledkem řízení. S jistými rozpaky mezi jejími vrcholnými představiteli byly obnoveny některé případy souzené Národním soudem. Vysoké tresty byly v prosinci 1948 uloženy představitelům Národního souručenství Josefu Nebeskému, Josefu Fouskovi a Tomáši Krejčímu.⁴¹

Bývalý ministr protektorátní vlády, starosta Zlína a generální ředitel koncernu Baťa Dominik Čipera byl Národním soudem osvobozen. Nyní byl v nepřítomnosti MLS v Uherském Hradišti 22. prosince 1948 odsouzen k trestu 15 let. Potrestán byl tentokrát za podporu fašismu a nacismu ve společném procesu s dalšími členy představenstva a držiteli akciových podílů Baťova koncernu z doby okupace. František Malota byl uznán vinným bez trestu, diplomat a novinář Hugo Vavrečka byl potrestán třemi lety těžkého žaláře.⁴² Ukazuje se, že zájem vedení nového národního podniku na jejich kompromitaci byl zejména ekonomický a měl odůvodnit nevyplácení náhrady za znárodnění firmy Marii a Tomáši Baťovým. Stát jim podle dobové legislativy nemusel vyplatit kompenzace za znárodnění, pokud se prokázalo, že svěřili správu majetku osobám, které se během války provinily.⁴³

Další významný proces je zaznamenán v Olomouci – kauza olomouckého advokáta JUDr. Leopolda Pospíšila budila emoce již v poválečném období a dodnes není vnímána zcela jednoznačně.⁴⁴ Pospíšil byl odbojový pracovník, mj. se podílel na organizování útěků z protektorátu do Polska. Již v roce 1939 byl uvězněn, vyšetřován, až se nestandardní cestou podařilo docílit zastavení trestního řízení a v únoru 1941 jeho propuštění. Až do konce války zůstával v kontaktech s německými představiteli nacistických správních a bezpečnostních složek v Olomouci, které využíval

41 Fousek a Krejčí byli původně uznáni vinnými, ale nebyl jim uložen trest. Nebeský byl osvobozen. Rozsudky byly zrušeny a nyní byli odsouzeni Nebeský s Fouskem na 12 let těžkého žaláře, Krejčí v nepřítomnosti na 25 let; Frommer, B.: Národní očista, s. 436.

42 Malotovi nebyl trest uložen zřejmě v souvislosti s předchozím odsouzením v Jugoslávii. Jako člen představenstva jugoslávských baťovských společností si měl odpykat 8 let za hospodářskou spolupráci s nepřítelem. Hugo Vavrečka, dědeček pozdějšího prezidenta Václava Havla, trest ze zdravotních důvodů nikdy nenastoupil. Rozsudek MLS nad Čiperou zrušen Vrchním soudem v Praze 6. května 1993. Rehabilitace Maloty proběhla o rok později. Kolumber, David: Koncern Baťa prizmatem vývoje po druhé světové válce: vybrané právní aspekty, rigorózní práce PF MU. Brno 2014, s. 96n.

43 Frommer, B.: Národní očista, s. 436 a Kuslová, Hana: Soumrak batismu ve Zlíně aneb z osudů českých vedoucích představitelů po 2. světové válce. In: Acta Musealia V, č. 1–2, 2005, s. 71–84.

44 Viktorčík, Michael: Olomoucký advokát JUDr. Leopold Pospíšil. Životní osudy Významné osobnosti prvorepublikové Olomouce. Vlastivědný věstník moravský 1, 2009, s. 47–66.

mj. k četným intervencím. Společenské styky, předsednictví správní rady v čokoládovnách Zora za okupace, to vše vyvolalo poválečný zájem vyšetřovatelů. MLS v Olomouci jej nejprve 27. září 1946 vznesených obvinění zprostil, ale v obnovené retribuci byl v nepřítomnosti odsouzen k 25 letému trestu.⁴⁵ Ve stejný den 25. října 1948 byla v nepřítomnosti odsouzena rovněž jeho manželka Ludmila za údajné udavačství k trestu 20 let.⁴⁶

Revize mohla zvrátit předchozí osvobozující verdikt i u obžalovaných, které nelze řadit mezi významné osobnosti. Dala prostor pro místní politické zájmy či vyřizování osobních účtů. Václav Kokeš byl od roku 1942 úředně přidělen ke služebně gestapa z četnické pátrací stanice v Kladně jako tlumočnická a administrativní síla. Když v červnu 1944 gestapo zatklo skupinu komunistů v Lounech, účastnil se vyšetřování. Tím zřejmě vzbudil nenávisť místních představitelů KSČ. Kokeš byl osvobozen MLS v Mostě hned dvakrát, podruhé dokonce v obnoveném řízení 22. října 1948, ale až 30. prosince 1948, po obměně laické části členů soudního senátu, vyslechl odsuzující verdikt 15 let těžkého žaláře. Soud hodnotil svědecké výpovědi zcela jinak než v předchozích řízeních, zpochybnil svědectví ve prospěch obviněného. Kokeš odpykal z uloženého trestu 11 let.⁴⁷

Již americký historik Benjamin Frommer ukázal na několika případech, že obnovený retribuční dekret posloužil ke kriminalizaci osob, které se po roce 1945 veřejně postavily proti nevybíravým policejním praktikám exponentů KSČ v bezpečnostním aparátu či je případně dosvědčovaly. Takto byl mj. odsouzen novinář Michal Mareš, kritik poválečných hrůz divokého odsunu a zacházení s Němci, za vymyšlené obvinění k 7 letům pro napomáhání kolaborantům. Účinný se v této souvislosti stal § 20 retribučního dekretu, který sankcionoval nadřování zločinům trestným podle retribučního dekretu a využíval, že trestné byly činy spáchané až do konce roku 1946.⁴⁸

Podle Frommera nejkřiklavějším případem nové Čepičkovy justice je odsouzení dvou soudců MLS v Kutné Hoře Jana Schödlbauera a Jiřího Komerse.⁴⁹ Ti byli zatčeni na konci září 1948 nejprve pro provinění proti zákonu na ochranu republiky, ale brzy veřejný žalobce MLS v Praze, kam byl spis z Kutné Hory pro jejich personální vazby v místě postoupen, překvalifikoval obvinění na nadřování podle paragrafu 20 retribučního dekretu. Měli se ho dopustit tím, že Schödlbauer jako předseda trestního senátu MLS v Kutné Hoře v roce 1946 osvobodil Františka Čapka,⁵⁰ technického

45 Viktořík, M.: Olomoucký advokát JUDr. Leopold Pospišil. s. 49n. V šedesátých letech došlo k obnově procesu, zatím s nezjištěným výsledkem.

46 NA, Čepička, sv. 24, a. j. 169 – MLS v Olomouci, s. 20.

47 Rapavá, I.: Mimořádný lidový soud v Mostě, s. 180n.

48 Frommer, B.: Národní očista, s. 429.

49 Tamtéž, s. 431n.

50 Ustanovení velkého retribučního dekretu se vztahovala na tzv. období zvýšeného ohrožení republiky a to končilo až 31. 12. 1946. František Čapek byl v roce 1946 osvobozen z obvinění z §§ 3/1, 5/2a), 6/2a) a 11. Následně byl 15. 6. 1948 odsouzen MLS Kutná Hora na 17 let těžkého žaláře. SOA Praha, fond MLS Praha, Ls 941/48 – Jiří Komers, Jan Schödlbauer.

ředitele velimské továrny na čokoládu, kávoviny a cukrovinky. Soudce Komers měl Schödlbauera k tomuto jednání svádet a nevhodně do procesu zasahovat. Měl nadržovat Čapkovi už jako člen MNV při poválečném vyšetřování v Kolíně. Přesto, že bylo během hlavního přelíčení svědecky doloženo, že oba soudci jednali ve své funkci svědomitě a kvalifikovaně a nešlo o nezákonný postup, byli oba potrestáni. Odsouzení byli za to, že ve vzájemné shodě zabránili tomu, aby vyšly najevo skutečnosti usvědčující Čapka. Ten v té době pobýval již za hranicemi republiky. Komers byl odsouzen ke třem rokům těžkého žaláře, ztrátě občanské cti na stejnou dobu, s povinností trest odpracovat v tábore nucených prací, Schödlbauer na 2,5 roku žaláře a ztrátě cti na stejnou dobu. Oběma při výměře trestu pomohlo, že za okupace pracovali ve prospěch perzekuovaných obyvatel.⁵¹

Právě tento případ měl na konkrétních reprezentantech ukázat práci „drtinové justice“ a její praktiky v ochraně kolaborantů. Byl také využit v tisku. Další indicie ve spise ukazují na aktivitu místní pobočky Svazu osvobozených politických vězňů a ilustrují také lidskou malost, která mohla být jedním z možných motivů tohoto justičního postupu. Už během prvního procesu proti Čapkovi se totiž ukázalo, že někteří svědci měli v držení jeho soukromý majetek. Velice nelibě proto nesli, když se jich soudce na tuto skutečnost dotazoval. Další lidé měli Schödlbauerovi za zlé, že postupoval při soudním řízení kriticky, vedl je důsledně k věci a nespokojil se s nepodloženým svědectvím z doslechu. Atmosféra, ve které Schödlbauerův senát rozhodoval v roce 1946, byla opravdu napjatá, dělníci z velimské čokoládozny přijeli na jedno z hlavních přelíčení na korbě nákladního auta a vyhrožovali, že pokud soud nerozhodne podle jejich názoru, zastaví práci. Oba soudci odpykali uložený trest. Jan Schödlbauer byl propuštěn na svobodu 29. března 1951 a Jiří Komers v prosinci téhož roku.⁵²

Dekret byl ovšem použit i jako nástroj očernění bývalých politických odpůrců. Zřejmě nejvýznamnějším reprezentantem je generální tajemník Čs. strany národně socialistické Vladimír Krajina. Jeden z aktérů pokusu o politickou manipulaci ze strany ministerstva vnitra (dále MV), zaznamenaného v období první retribuice, byl 2. září 1948 v nepřítomnosti odsouzen MLS v Praze k trestu 25 let těžkého žaláře.⁵³ S odsouzením Karla Hlaváčka, který Krajinu během války ukrýval v Českém ráji, po mučení uzavřel s gestapem smlouvu o vydání členů výsadku Antimony a patřil také ke zvláštním vězňům K. H. Franka, počítala StB v samostatném procesu. Hlaváček byl od konce války neustále napadán v tisku, tlak nepolevil ani po parlamentních volbách v roce 1946. V květnu následujícího roku pak v časopise *Partyzán* vyšel článek „Zrádce

51 SOA Praha, MLS Praha, Ls 941/48 – Jiří Komers, Jan Schödlbauer.

52 SOA Praha, MLS Praha, Ls 941/48 – Jiří Komers, Jan Schödlbauer. Rozsudek MLS v Praze byl 27. června 1968 na podání Jana Schödlbauera Okresním soudem v Kolíně zrušen a to pro řadu věcných chyb. Soud konstatoval, že nebylo prokázáno, že se žalovaný skutek stal, i když před tím byla zmatečná stížnost Nejvyšším soudem v Brně ještě zamítnuta.

53 Frommer, B.: *Národní očista*. s. 425. Krajina byl v roce 1948 odsouzen dvakrát – nejprve MLS v Praze, později Státním soudem.

dr. Krajiny dosud na svobodě“⁵⁴. Před MLS v Jičíně stanul Hlaváček v roce 1948 hned dvakrát. V prvním soudním přelíčení 29.–30. září 1948 soud uznal jeho odbojové zásluhy a konstatoval, že prozradil jen to, co již vyzradili ostatní, a svým jednáním zabránil daleko větší perzekuci.⁵⁴ Soud vzal za prokázané, že jednal ve stavu neodolatelného donucení, a došel k závěru, že po objektivní stránce se Hlaváček sice zločinu vojenské zrady skutečně dopustil, ale chyběl úmysl opatřit nepříteli prospěch v zájmu Německa. Obvinění ho proto zprostil. Obnova procesu byla povolena s odůvodněním, že byly zjištěny nové důkazy. Mělo jít zejména o výsledky soudního řízení proti Krajinovi. Senát však ani podruhé neshledal Hlaváčka vinným a konstatoval, že nové důkazy z Krajinova trestního spisu pouze osvětlují některé výhody, které měla Krajinova skupina ve vazbě gestapa. Hlaváček tak i od druhého soudního přelíčení ve dnech 6.–7. prosince 1948 odešel osvobozen.⁵⁵ Některé indicie ve spise MLS ukazují, že se StB s tímto výsledkem soudního řízení nesmířila.⁵⁶ Hlaváčekův případ je zde uveden zejména ilustrativně, aby ukázal, že některé soudní senáty ještě v roce 1948 dokázaly rozhodovat svobodně. Jak si dále ukážeme, záleželo přitom na mnoha okolnostech.

K vlivným prvorepublikovým agrárním politikům patřil majitel mlýnů a elektrárny v Předměřicích nad Labem, statkář Josef Voženílek. Před volbami 1946 vstoupil do Československé strany sociálně demokratické, kam přivedl velký regionální elektorát bývalých agrárníků.⁵⁷ Voženílek se stal také místostarostou po válce obnovené Selské jízdy, která v červenci 1947 ve východočeských Nechanicích organizovala setkání a závody koní. Ty se nakonec staly hlavně demonstrací síly komunisty kontrolované SNB, která povolené závody rozehnala.⁵⁸ Voženílek byl v období první republiky a za okupace předsedou Svazu zemědělství a lesnictví ve východních Čechách. Z titulu své funkce se stýkal mj. s protektorátním ministrem zemědělství Adolfem Hrubým. Poprvé byl zatčen již v květnu 1945, další zatčení následovalo v červnu a poslední v srpnu téhož roku. Z vazby byl vždy propuštěn. Trestní nalézací komise v Hradci Králové zastavila 2. května 1947 doslova na poslední chvíli trestní řízení vedené proti němu pro nedostatek skutkové podstaty. V květnu 1948 bylo proti Voženílkovi z podnětu krajského akčního výboru v Hradci Králové opět obnoveno trestní stíhání.⁵⁹ Žaloba byla podána v červenci a obviněnému, který v té době pobýval již mimo území

54 Veřejný žalobce jej nejprve obvinil, že uzavřením smlouvy s gestapem a vydáním parašutistů způsobil škodu československé branné moci, zavinil ztrátu svobody 12 osob a smrt nejméně čtyř lidí.

55 Jarkovská, L.: Odplata, či spravedlnost?, s. 131n.

56 Zatím není objasněno, zda byl znovu stíhán. V roce 1952 StB požadovala vydání dekretů k odbojovým významným osobám. Karel Hlaváček prochází ve skupinovém operativním svazku Junák, vedeném krajskou správou MV v Liberci od 1. 3. 1956. SOA Zámorsk, fond MLS Jičín, kart. 108, Ls 138/48 – Karel Hlaváček. Registrační a archivní protokoly bezpečnostních složek - vyhledávání, dostupné z www.abscr.cz [1. 4. 2016].

57 Československé dokumentační středisko, Encyklopedie československého exilu po druhé světové válce – Josef Voženílek, <http://csds.cz/cs/encyklopedie.html> [1. 4. 2016].

58 K tomu podrobněji Jirásek, Zdeněk: Nechanická aféra. Hradec Králové 1996.

59 SOA Zámorsk, fond MLS Hradec Králové, kart. 83, Ls 36/48 – Josef Voženílek.

republiky, kladla za vinu, že podporoval nacismus a dopustil se zločinu vyhrožování. Případ Voženílek projednal soudní senát 8. října 1948 a uznal ho vinným z obou trestných činů a přesto, že při výměře trestu vzal v úvahu, že podporoval penězi a potravinami perzekvované Čechy, uložil mu trest 15 let těžkého žaláře.⁶⁰

Zaznamenáváme rovněž případy, které měly dokladovat nastolenou politickou linii a údajný protekcionistický přístup předchozího vedení ministerstva spravedlnosti k představitelům majetných vrstev. Zastavení trestního řízení proti náhodskému průmyslníku Jaromíru Kudrnáčovi se setkalo s prudkou politickou odezvou. Stalo se dokonce dvakrát předmětem interpelace komunistických poslanců na půdě ÚNS na ministra Drtinu. Poslanci nebyli se zastavením trestního řízení spokojeni, požadovali vysvětlení postupu a potrestání žalobce. Drtina jim odpověděl 24. dubna 1947, kdy objasnil postup žaloby a ubezpečil, že došlo k postoupení věci trestní nalézací komisi v Náchodě. Za udržování společenského styku s Němci, ucházení se o výhody u okupačních úřadů, zvyšování pracovního výkonu a urážky českého obyvatelstva byl 3. května 1947 Kudrnáč potrestán 10 měsíci vězení, pokutou ve výši jeden milion Kčs a veřejným pokáráním. Trest vězení si již odpýkal pobyt v vyšetřovací vazbě. V roce 1948 byl Kudrnáč již obžalován a soud v Hradci Králové ho 14. října 1948 v nepřítomnosti odsoudil k trestu 10 let těžkého žaláře za nepřiměřené obohacení. Měl se ho dopustit tím, že od nacisty dosazeného německého správce firmy Pick a Lewith v Náchodě koupil část majetku této firmy.

Josef Bartoň Dobení ml. byl za okupace jmenován místopředsedou Ligy proti bolševismu. K projednání jeho případu byl příslušný Národní soud. Národní prokurátor ovšem žalobu nepodal a Bartoňův spis postoupil veřejnému žalobci u MLS v Praze. Ani ten nenašel zákonný důvod pro podání obžaloby a postoupil případ ke správnému rozhodnutí. Trestní nalézací komise v Náchodě 3. května 1947 Bartoně za spolupráci s Němci potrestala pokutou 750 000 Kčs a veřejným pokáráním. Nález však byl Zemským národním výborem v Praze pro vady v řízení zrušen a trestní spis postoupen v roce 1947 Okresnímu soudu v Náchodě k dalšímu projednání. Nakonec byl Bartoň, pobýval v té době již v exilu, po únoru 1948 přece jenom zažalován a 26. října 1948 odsouzen za podporu nacismu k pěti letům těžkého žaláře.⁶¹

Soudní senát dr. Smoly odsoudil k pětiletému trestu i statkáře Antonína Chládku pro údajné udání Úřadu práce a zavinění ztráty svobody. Chládek, který za války

60 SOA Zámorsk, MLS Hradec Králové, kart. 83, Ls 36/48 – Josef Voženílek. Nejvyšší soudu ČR 19. prosince 1991 zrušil odsuzující část rozsudku. Zjistil, že se MLS v roce 1948 náležitě nevyrovnal s důkazy svědčícími ve prospěch obžalovaného, nevzal v úvahu, že s okupačními úřady jednal z titulu svého postavení. Soud porušil zásadu ústního projednání v případech, kdy byla osobní přítomnost obviněného nevyhnutelná. Výrok v rozsudku o Voženílkově antisocialistické a antisemitské činnosti soud nijak nezduvodnil, ani nedoložil důkazy tvrzení o jeho přátelských stycích s Němci. Zároveň obecným tvrzením, „že ilegality je pochybná“, odmítl důkazy o Voženílkově odbojové činnosti, i když ji potvrzovali vedoucí představitelé bezpečnostních složek v Hradci Králové Albert Hardtke a Wernfried Pfaff. Přístup senátu mimořádného lidového soudu k této trestní věci označil Nejvyšší soud ČR za povrchní.

61 Jarkovská, L.: Odplata, či spravedlnost?, s. 125n.

ukrýval židovský majetek, ze zdravotních důvodů výkon trestu vůbec nenastoupil. Jeho ženě se podařilo docílit 19. března 1954 prominutí trestu prezidentem republiky. Rozsudek Smolova senátu byl v roce 1992 jako nezákonný zrušen.⁶² Zrušen byl rovněž odsuzující verdikt nad majitelem tkalcovny Břetislavem Kubečkem z Hronova. Opět Smolův senát jej odsoudil k pětiletému trestu. Kubeček ve vězení v trestním pracovním oddíle v Tmavém Dole 27. června 1949 zemřel.⁶³

Mezi případy projednávanými soudy v roce 1948 je několik kauz vedených proti příslušníkům československých bezpečnostních složek. K desetiletému trestu byl za údajnou podporu nacismu v říjnu 1948 odsouzen ve zmanipulovaném procesu MLS v Hradci Králové náhodský policejní ředitel JUDr. Jan Chudoba. Na jeho odsouzení měl Smola osobní zájem. Chudobovi bylo dokonce trestní oznámení doručeno až po uplynutí lhůty na jmenování svědků obhajoby.⁶⁴ Ve stejný den stanul před jiným soudním senátem téhož MLS (za předsednictví Smoly) policejní rada JUDr. Miloš Sušický. Byl odsouzen k dvouletému trestu za údajnou podporu nacismu horlivým výkonem služby. Trest si odpykal a 29. června 1950 byl propuštěn. S odsouzením se nikdy nesmířil a už v roce 1968 žádal o přezkoumání trestní věci, ale Okresní prokuratura v Hradci Králové tehdy žádné kroky ve věci neučinila.⁶⁵ Ve vazbě náhodského okresního soudu se v létě 1948 ocitli také dva kriminální inspektoři královéhradecké policie. Oba byli vyšetřováni náhodskou komisí StB ve stejném směru jako Chudoba a Sušický. Nicméně soudní senát za předsednictví JUDr. Miroslava Průši došel k v obou případech, zejména důsledným rozбором zdánlivě usvědčujících výpovědí příslušníků gestapa, které nepokládal za důvěryhodné, k zprošťujícímu rozsudku.⁶⁶

Těchto několik uvedených případů MLS v Hradci Králové ukazuje, že právě zde se podařilo největší měrou realizovat retribuční soudnictví v roce 1948 jako třídní justici.⁶⁷ Spatřujeme ho nejenom v naplnění shora zmíněné instrukce pražského státního zastupitelství. Vedoucí veřejný žalobce v Hradci Králové JUDr. Jaroslav Kremla skutečně požádal soud o nahlédnutí do žalobních spisů, u kterých ještě neskönčilo řízení, a pět žalobních návrhů na osoby sociálně slabé vzal zpět.⁶⁸ Je zde

62 SOA Zámorsk, MLS Hradec Králové, kart. 85, Ls 41/48 – Antonín Chládek. Rozsudek zrušil Nejvyšší soud ČR 21. května 1992 na návrh Generální prokuratury ČR.

63 SOA Zámorsk, MLS Hradec Králové, kart. 82, Ls 35/48 – Břetislav Kubeček. Rozsudek zrušen Vrchním soudem v Praze 27. 6. 1994.

64 Jarkovská, Lucie: Ve službách ministerstva vnitra. JUDr. Jan Chudoba (1898–1983). Hradec Králové 2003. Rozsudek zrušil Krajský soud v Hradci Králové 11. října 1994. I v tomto případě soud konstatoval, že MLS zacházel s důkazy svévolně a dezinterpretoval je. V procesu použit Josef Vondráček.

65 Jarkovská, L.: Odplata, či spravedlnost?, s. 124. V procesu použit Josef Vondráček.

66 SOA Zámorsk, MLS Hradec Králové, kart. 93, Ls 71/48 – Jan Váňa a karton 94, Ls 73/48 – Ludvík Eger.

67 K tomu podrobněji Jarkovská, L.: Retribuční soudnictví 1948 – národní očista nebo třídní justice? In: Okupace, kolaborace, retribuční. Praha 2010, s. 188–198.

68 SOA Zámorsk, SZ Hradec Králové, kart. 222, folia 335–338.

také zaznamenána proměna sociální struktury souzených osob oproti předchozímu retribučnímu období.⁶⁹

Vyšetřování a také samo soudní řízení bylo výrazně ovlivněno aktivitou již shora zmíněné tzv. náchodské skupiny Státní bezpečnosti. Spiritus movens tohoto uskupení byl JUDr. Bohumil Smola, soudce a poúnorový předseda Okresního akčního výboru v Náchodě. Smola se aktivně chopil příležitosti, kterou nastupující diktatura přikládala politickému rozměru retribuční⁷⁰ a dokázal ji plně využít. Přesvědčil tehdejšího předsedu skupiny pro organizačně-personální záležitosti StB Jindřicha Veselého,⁷¹ aby přeložil do Náchoda čtyři příslušníky Státní bezpečnosti.⁷² S bezpečnostními referenty Karlem Aresinem z Náchoda a Bořivojem Holvekem z Hradce Králové úzce spolupracoval na určování směru výslechu.⁷³

Osoby, které měly možnost se později vyjádřit k průběhu vyšetřování, uváděly, že jim byly diktovány protokoly a zpochybňovaly pravost svého podpisu. Pro jednání soudu byly připraveny falešné důkazy.⁷⁴ O nátlaku a zastrašování se zmiňují i svědci, kteří byli vyslýcháni na svobodě. Na zatčených bylo použito fyzické násilí i psychický nátlak. Jejich výslechy probíhaly v noci. Zatčení byli často pouze na samotce apod.⁷⁵ Smola do Náchoda nechal přeložit odsouzené příslušníky gestapa a některé jejich spolupracovníky. Opakovaně je vyslýchali ke stejné věci a manipulovali jejich výpovědi.

Většina hradeckých zmanipulovaných kauz má jednoho společného jmenovatele. U hlavního přelíčení vystoupil jako svědek žaloby Josef Vondráček. Pražský novinář a úředník, kterého náchodská skupina úspěšně používala jako univerzálního

69 Jarkovská, L.: Retribuční soudnictví 1948 – národní očista nebo třídní justice? s. 189. Např. Rapavá, I.: Mimořádný lidový soud v Mostě, s. 171 uvádí, že v praxi MLS v Mostě se sociální struktura osob souzených v roce 1948 příliš nezměnila.

70 „...zatím co se lid okupantům pasivně i aktivně bránil, páni s okupanty kolaborovali a na německé válce a bídě národa spoluvydělávali.“; Gottwald, K.: Spisy, s. 303.

71 Jindřich Veselý k tomu v roce 1963 vypověděl: „Smola mě stále otravoval s tím, že by se věci měly dělat po bezpečnostní linii, že je to velmi důležité.“ Sice ho prý považoval za fantistu a útočného člověka, ale povolil přeložení několika pracovníků StB do Náchoda. Archiv bezpečnostních složek (ABS), H-782, Poznatzky sdělené Jindřichem Veselým 2. 2. 1963.

72 Do Náchoda byli postupně přiděleni z Oblastní úřadovny StB v Hradci Králové Emil Šimek a z tzv. oddělení F (přísně výběrové útvaru KSČ při Oblastní úřadovně StB v Praze, který od druhé poloviny roku 1946 na objednávku KSČ prošetřoval retribuční případy, prověřoval zaměstnance ministerstva vnitra, komunistické i nekomunistické odbojové skupiny) Miroslav Tůma, Josef Jindřich a Vladimír Zimola. ABS Praha, H-782, Zpráva o prošetření činnosti „oddělení F“ z 12. 2. 1963.

73 ABS Praha, H-782, Zpráva o prošetření činnosti „oddělení F“ z 12. 2. 1963. s. 32.

74 Např. na jednání právnícké komise KAV NF se Smola nabídl, že „dodá“ předsedovi senátu k hlavnímu přelíčení v případě Josefa Bartoně-Dobenína protokol o protizidovských bouřích v Náchodě v roce 1908. Z nějž měl vyplynout antisemitismus rodiny Bartoňů. Prohlásil také, že pro veřejnou žalobu zajistí doklad, ze kterého je jasné, že Bartoň „byl I-Manem případně F-Manem a o jeho schůzkách s Hardtkem na dovolené“. SOA Zámorsk, KV KSČ Hradec Králové, kart. 133, sv. 45, a. j. 1/4, Zápis z jednání právnícké komise při KAV NF 1948.

75 K tomu Jarkovská, L.: Ve službách ministerstva vnitra.

svědka, jehož výpovědi pokládal soudu za pravdivé a přitěžující, i když řadu lidí, proti kterým svědčil, osobně vůbec neznal.⁷⁶ Spolupráce s československou zpravodajskou službou ho uchránila, když byl poprvé žalován a postaven před Okresní trestní soud v Praze.⁷⁷

Smola se ke kauze Josefa Vondráčka dostal při vyšetřování Josefa Reicherta, tajemníka Národního souručenství v Náchodě a Rychnově nad Kněžnou. Reichert byl poprvé zatčen 9. května 1945 a 12. prosince 1946 byl uznán vinným ze zločinu udavačství. Soud od potrestání upustil, když zjistil, že některým lidem dokázal za války pomoci.⁷⁸ Reichert po propuštění pracoval jako politický tajemník Československé strany lidové v Podbořanech a zřejmě Vondráčkovým prostřednictvím začal spolupracovat se zpravodajským odborem ministerstva vnitra.⁷⁹ V červnu 1948 byl opět zatčen a tentokrát odsouzen za udavačství k trestu 20 let těžkého žaláře.⁸⁰ O delegaci trestního řízení proti Vondráčkovi k MLS do Hradce Králové požádal Smola z důvodu jeho urychlení a Zemský soud v Praze ji povolil. Vondráčkovi soud vyměřil 8. října 1948 trest 12 let těžkého žaláře.⁸¹ Státní bezpečnost jeho odsouzením získala do své moci univerzálního svědka schopného vypovědět cokoli, člověka s psychiatrickou diagnózou, kterého Smola poprvé použil v jednání královéhradeckého soudu a poté jako vyšetřovatel StB v několika desítkách politických procesů.

Vondráček svědčil také v kauze svého bývalého obhájce JUDr. Josefa Hakla. Ten byl 16. října 1948 obviněn z podpory nacismu, které se měl dopustit kontakty s Němci, podáváním zpráv členům gestapa a SD a udavačstvím. Z obou těchto trestných činů byl po dvoudenním hlavním přelíčení ve dnech 22.–23. října 1948 uznán senátem dr. Smoly vinným. Při výměře trestu soud přihlédl k polehčujícím okolnostem, ale přesto mu uložil trest sedmi let těžkého žaláře. Hakl byl zkušený advokát, a proto se nejprve pokusil iniciovat podání zmateční stížnosti pro zachování zákona a již v roce 1949 požádal o obnovu trestního řízení. Ta byla skutečně

---

76 Vondráček byl v době okupace konfidentem pražského vedoucího úseku SD. Pozornost československých bezpečnostních a justičních orgánů na sebe upoutal i svými aktivistickými články v deníku Národní politika. Jeho práce pro západní zpravodajské služby nebyla nikdy plně prokázána, ale představitel odboru pro politické zpravodajství MV, pro které začal po válce pracovat, ji považovali za pravděpodobnou. Právě k provokacím - mj. k diskreditaci a odstranění jejího prvního poválečného šéfa generála Josefa Bartíka - byl Vondráček komunisty z ministerstva vnitra používán. SOA Zámorsk, MLS Hradec Králové, kart. 92, Ls 67/48 – Josef Hakl. Hejl, Vilém: Zpráva o organizovaném násilí. Praha 1990, s. 31, 126 a Kaplan, Karel: Pět kapitol o únoru. Brno 1997, s. 82n; Dvořáková, Jiřina: Bedřich Pokorný – vzestup a pád. Sborník Archivu Ministerstva vnitra 2, 2004, s. 233–279.

77 Šéf kontrarozvědky JUDr. Štěpán Plaček mu totiž písemně potvrdil, že pracuje pro ministerstvo vnitra, které sleduje, zda „se skutečně snaží odčinit, čeho se za války dopustil“. Soud k tomuto přípisu při rozhodování přihlédl a potrestal ho pouze jako autora aktivistických článků podle malého retribučního dekretu pokutou 10.000 Kč, aniž by sledoval jeho činnost jako agenta bezpečnostní služby.

78 SOA Zámorsk, MLS Hradec Králové, karton dodatky 6, Ls 42/48 – Josef Reichert.

79 ABS Praha, ZV-45/MV Štěpán Plaček.

80 SOA Zámorsk, MLS Hradec Králové, dodatky, kart. 6, Ls 42/48 – Josef Reichert.

81 SOA Zámorsk, MLS Hradec Králové, kart. 88, Ls 61/48 – Josef Vondráček.

povolena a původní odsuzující rozsudek byl částečně zrušen. Krajský soud v Hradci Králové 7. prosince 1951 novým verdiktem potvrdil provinění z udavačství a uložil mu odpykat trest tři roky těžkého žaláře. Protože ho Hakl již odpykal vazbou, byl následující den propuštěn z Valdic na svobodu.⁸²

Smola dokázal výběrem obviněných, tendenčním vyšetřováním a manipulativně provedeným důkazním řízením naplňovat politickou koncepci o nedůsledné práci tzv. drtinovské justice. Nicméně nedokázal přesvědčit všechny své kolegy soudce MLS v Hradci Králové, aby ho v ideovém přístupu k výkladu práva následovali. Mechanismu politických procesů 50. let se přiblížil v těch jednáních, kde se sám podílel na vyšetřování a pak předsedal soudnímu senátu. Kdo ho vyslyšel, bylo vedení StB, které mu povolilo dále pracovat na vyšetřování průniku konfidentů gestapa a SD na klíčová místa v osvobozeném Československu. Jejich exponenti se údajně připravovali ve spolupráci s „mezinárodní reakcí“ na změnu politického režimu a obnovení „kapitalistického řádu“ v Československu.

Justice nebyla tradiční baštou KSČ a tato strana neměla v jejich řadách dostatek stoupenců. Ani pounorová čistka, která byla jedním z předpokladů k provedení retribuice podle představ KSČ, zatím nevymýtila apolitický profesionalismus většiny soudců. Přestože byla čistka rozsáhlá, nelze tvrdit, že by na kompetentních místech zůstali po jejím završení jen samí oddaní stoupcem KSČ. Můžeme tak usuzovat z dochovaných hodnocení soudců, kteří se na druhé retribuici podíleli. Dozvídáme, že mnozí z nich setrvali na starém formalistickém výkladu práva a nepochopili požadavky, které na právo klade „*marxismus-leninismus v dnešním období zostřené třídního boje*“.⁸³

Dalšími překážkami naplnění třídní justice v retribučním soudnictví byla nedokonalost technik politických procesů. Jejich mechanismy nebyly před příchodem sovětských poradců ještě propracované. Roli hrála také skutečnost, že množina obžalovaných za okupační provinění byla daná a výběr byl tudíž podmíněn. Ne všude se daly nalézt vhodné kauzy, které bylo možné manipulovat. Retribuční soudnictví bylo i ve své druhé fázi časově limitováno. Nejprve mělo být ukončeno do 28. října, ale pak byla účinnost retribučního dekretu v tichosti prodloužena do konce roku 1948. Vliv na to měla i skutečnost, že po úplném ovládnutí mocenských struktur upadl význam retribučního soudnictví jako zatím jediného nástroje politizace trestního řízení. K naplnění myšlenky třídní justice byly přijaty jiné zákonné normy zejména zákon č. 231 ze dne 6. října 1948 na ochranu lidově demokratické republiky.

Statistické vyhodnocení

Výsledky druhé retribuice nebyly po jejím ukončení publikovány. Postupně klesal i zájem tisku o její průběh a výsledky. To, že si vedoucí představitelé nové-

82 SOA Zámorsk, MLS Hradec Králové, kart. 92, Ls 67/48 – Josef Hakl.

83 SOA Zámorsk, SZ Hradec Králové, kart. 222, s. 476 – Dopis veřejného žalobce při MLS Hradec Králové ministerstvu spravedlnosti z října 1948 o pracovním výkonu a postoji předsedů senátů MLS při revizi retribuice.

ho režimu byli dobře vědomi neúspěchu a snažili se omezit okruh úředníků, kteří s celkovou statistikou přišli do kontaktu, a zabránit tak možnému úniku informací, potvrzuje skutečnost, že byla při postoupení mimo resort spravedlnosti utajena.

Ke druhé retribuici máme zatím k dispozici jednu souhrnnou statistiku vypracovanou ministerstvem spravedlnosti. Jeden její exemplář je dnes uložen v archivním fondu Alexeje Čepičky v Národním archivu,⁸⁴ druhý se dochoval mezi tajnými spisy Kanceláře prezidenta republiky Klementa Gottwalda.⁸⁵ Statistika obsahuje pouze souhrnná data a neumožňuje tak srovnat počty projednávaných kauz i odsuzujících rozsudků jednotlivých MLS s výsledky archivního studia. Nicméně se zatím údaje v ní obsažené jeví jako nejpravděpodobnější.

Statistický přehled činnosti MLS v roce 1948 publikovaný v roce 2005 Kočovou⁸⁶ na základě podrobných zpráv o výsledcích trestních řízení jednotlivých soudů,⁸⁷ se ukazuje jako dílčí a neodpovídá skutečnému stavu. Již Kočová došla k závěru, že údaje jsou podhodnoceny u MLS v Liberci.⁸⁸ Diskrepance se skutečně ukazuje jako značná, počty nesouhlasí zatím u žádných výsledků publikovaných na základě archivního výzkumu.⁸⁹ Největší odchylku lze očekávat u trestních spisů vedených MLS v Praze.⁹⁰ Je zřejmé, že se hlášení o výsledcích trestních řízení nedochovala do dnešní doby kompletní.

84 Jedná se o statistiku vypracovanou MS, nese označení příloha k čj. 142 028/48-Pres-7. Tato statistika byla 3. 3. 1949 odeslána KPR (pod čj. T346/49). V KPR byly v této statistice zjištěny rozpory s dílčí statistikou MS vedenou do 30. 6. 1948 (nesouhlasil počet trestů doživotí na Slovensku). Po telefonické urgenci byla statistika opravena a znovu odeslána 29. 3. 1949 jako příloha k čj. 8793/49-I/S.

85 Jedná se o opravenou statistiku MS z 29. 3. 1949, aktualizovanou podle doplňku pověřenectva spravedlnosti z 25. 3. 1949.

86 Kočová, K.: Druhá retribuice, s. 618 a tabulky č. 5-8.

87 NA, Čepička, sv. 24, a. j. 169.

88 Kočová, K.: Druhá retribuice, s. 618. MLS Liberec projednal 57 případů (oproti statistikou uváděným 34) a odsoudil 28 osob (oproti uváděným 13).

89 Např. Rapavá, I.: Mimořádný lidový soud v Mostě, s. 172n uvádí, že v Mostě nebylo odsouzeno pouhých 30, ale 117 osob z celkového počtu 301 (nikoli 62) projednávaných kauz; Jarkovská, L.: Odplata, či spravedlnost, s. 116n. MLS v Hradci Králové založil 81 spisů (podle dochovaných podacích rejstříků MLS Hradec Králové, dochovalo se 73 spisů, nikoli 59 případů). K trestům odnětí svobody bylo odsouzeno 43 osob (nikoli 41 osob). Údaje „Čepičkovy statistiky“ (127 trestních věcí) jsou naopak vyšší, než je počet dochovaných trestních spisů MLS v Jičíně (119 spisů proti 137 osobám) a vyšší je i počet odsouzených 46 osob dle „Čepičkovy statistiky“ oproti 42 osobám doloženým prameny; Koula, Lukáš: Mimořádný lidový soud v Kutné Hoře v roce 1948 v době tzv. druhé retribuice, bakalářská práce, TU Liberec, 2012, s. 20n. Výzkum MLS v Kutné Hoře doložil 320 projednávaných případů (oproti uváděným 222) a 152 odsouzených (oproti 86); Kočová, Kateřina – Radvanovský, Zdeněk – Suchá, Jitka: Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948. Ústí nad Labem 2001, s. 51n. MLS Litoměřice projednal 161 případů (vůči uváděným 107) a odsoudil 69 osob (oproti 51); Borák, M.: Spravedlnost podle dekretu, s. 348n. Borák neuvádí explicitně počet projednávaných kauz v roce 1948, nicméně rozdíl mezi celkovým počtem trestních věcí v letech 1945–1948 a 1945–1947 je 261 spisů oproti „Čepičkovým“ 104.

90 http://www.soapraha.cz/documents/praha/20100901172427-Mimoradne_lidove_soudy.pdf [15. 4. 2016]. Prozatímní seznam spisů z roku 1948 uvádí 1 231 trestních spisů oproti 774 spisům statistického přehledu.

Statistika ministerstva spravedlnosti z března 1949 uvádí, že od dubna do prosince 1948 bylo odsouzeno v celé ČSR 3 287 osob. Z toho připadá na české země 2 384 odsouzených - 1 419 Čechů a Slováků, 943 Němců a 22 osob jiné (zejména polské) národnosti. Bylo uloženo 20 trestů smrti (4 Češi, 16 Němců) a 49 osob (24 Čechů a 25 Němců) bylo odsouzeno k doživotním trestům žaláře. Na Slovensku odsoudili během druhé retribuice k trestu smrti 11 osob, doživotní trest měly odpykat tři osoby a dočasné tresty 889 osob.⁹¹

Ministr Čepička uvedl 22. listopadu 1948 na jednání Národního shromáždění, že soudy projednaly cca 15 000 případů.⁹² V této souvislosti zaujme další dochovaná statistika ministerstva spravedlnosti označená „Celková měsíční zpráva za měsíc listopad 1948“, která uvádí 15 153 případů projednaných ovšem nikoli soudy, ale žalobci od počátku obnovy retribuice do listopadu 1948.⁹³ Když však sečteme jednotlivé položky, zjistíme, že jde o 16 133 řízení. Podíl případů projednaných žalobci je následující: neskončené kauzy vedené u řádných soudů činí 32,7 %, nová trestní oznámení jsou zastoupena 40,7 % a obnovené případy se na celkovém počtu podílí 26,6 %. A to s téměř desetkrát větším podílem návrhů v neprospěch obviněných - 3 892 vůči 399 trestním oznámením ve prospěch. Zpráva je signována přednostou retribučního oddělení ministerstva JUDr. Václavem Černým,⁹⁴ ale vzhledem k tomu, že špatný není pouze součet položek jednoho sloupce a zřejmě také došlo k několika písarským chybám, problematizuje to její výpovědní hodnotu v dalších velice zajímavých rubrikách.⁹⁵

Zatím nejrelevantnější se jeví Borákův závěr, že MLS projednaly v roce 1948 minimálně 4 761 trestních případů. K tomuto údaji došel součtem dat z předávacích protokolů krajských soudů příslušným archivům.⁹⁶ Je možné, že některé soudní spisovny dosud ukrývají relevantní spisový materiál, což může ještě sehrát roli tam, kde se nedochovaly původní rejstříky. Tuto hodnotu je však třeba vnímat jako minimální, protože některé trestní spisy byly vedeny proti více osobám.⁹⁷

91 AKPR, KPR - protokol Tajné, kart. 59, inv. č. 822, sign. T2506/48 – Retribuční soudnictví 1948–1949. Na Slovensku byla národnostní struktura odsouzených následující: 520 Slováků a Čechů, 245 osob německé národnosti a 138 osob národnosti jiné (zejména maďarské).

92 Frommer, B.: Národní očista, s. 437.

93 NA, Čepička, sv. 23, a. j. 168 – Celkové měsíční hlášení za měsíc listopad 1948.

94 JUDr. Václav Černý nar. 1906, krajský soudce v Praze, duben 1948 – přednosta retribučního oddělení ministerstva spravedlnosti, říjen 1948 viceprezident Státního soudu v Praze. Vorel, J. – Šimánková, A. a kol.: Československá justice v letech 1948–1953, díl I. Praha 2003, s. 102n.

95 NA, Čepička, sv. 23, a. j. 168 – Celkové měsíční hlášení za měsíc listopad 1948. Celkem 16 131 oznámení řešily žalobci do konce listopadu. Předpokládáme, že počet návrhů v prosinci 1948 se mohl pohybovat pouze v jednotkách případů.

96 Borák, Mečislav: Spisy mimořádných lidových soudů z let 1945–1948 v českých archívech a možnosti zkoumání židovské problematiky. In: Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu. Praha – Opava 2002, s. 55.

97 Například u MLS v Hradci Králové, kde se dochoval původní rejstřík soudních spisů, můžeme s jistotou konstatovat, že v roce 1948 vzniklo 81 spisů vedených proti 89 osobám. Jarkovská, L.: Odplata, či spravedlnost?

Pokud tedy zkombinujeme údaje z těchto dvou dostupných statistik, dojdeme k závěru, že v druhé retribuční věci bylo v českých zemích odsouzeno 50 % obviněných (tj. 2 384 osob z 4 761 soudy projednávaných spisů).⁹⁸ Nezbyvá než doufat, že postupné zpracování příslušných archivních fondů přinese další zpřesnění zatím dostupných údajů.

Závěrem

Druhá retribuční věc představuje komplikovaný historickoprávní problém. Statistické výsledky naprosto nepotvrdily tvrzení politiků KSČ z února 1948, že většina viníků unikla po válce potrestání. Podle posledních zjištění se ukazuje, že soudy bylo v českých zemích odsouzeno 2 384 osob, tj. pouze necelých 50 % obviněných. Z toho bylo 59,5 % osob české a slovenské národnosti, 39,5 % národnosti německé a 1 % národnosti jiné (zejména polské). Na celkovém počtu případů projednaných žalobci se počet odsouzených podílí pouze necelými 15 %.

V druhé retribuční věci se podařilo odsoudit několik reprezentantů nacistické okupační moci – zejména představitelů jejich bezpečnostních složek, kteří byli vydáni až po skončení prvního retribučního období. Nicméně by trestnímu postihu řádnými soudy neunikli. KSČ z obnovy retribuční věci udělala jeden z instrumentů na cestě k totálnímu ovládnutí společnosti. Použila ho ke kriminalizaci poválečných odpůrců, některých významných podnikatelů či představitelů protektorátní policie, kteří zůstali ve službě i po roce 1945. Publikované výsledky studia činnosti MLS v roce 1948 ukazují, že výskyt zmanipulovaných trestních řízení závisí do velké míry na postoji a aktivitě místních orgánů. Nejenom těch, které byly ze zákona kompetentní k úkonům v trestním řízení, ale zejména na místní reprezentaci KSČ. To, že se v pohraničních oblastech, kde měla KSČ mimořádně silnou pozici a výzkum činnosti MLS je tam již téměř dokončen, nevyskytují příliš často, pramenní ze společenských změn během války a po ní. Dosavadní společenskou, ekonomickou a správní strukturu zde narušil odsun německé většiny. Příchod nových obyvatel tudíž neumožňoval event. je kriminalizovat za zločiny z doby okupace. Kromě toho KSČ zde měla silnou pozici již od parlamentních voleb v roce 1946. Naopak v oblastech, které nepatřily k baštám moci KSČ – ve východních Čechách, na střední a jižní Moravě - zaznamenáváme případy zmanipulovaných trestních řízení ve spisech mimořádných lidových soudů ve vyšším počtu.

KSČ uplatňovala politický zájem už při výběru obžalovaných, stanovisko komunisty ovládaných okresních akčních výborů NF bylo pro dokončení stíhání či obnovu soudního řízení před MLS klíčové. Žalobci měli ve svých návrzích přihlížet k sociálnímu postavení obviněných. V rozhodování soudu se pak KSČ soustředila na složení soudních senátů. Pečlivě vybraní laičtí soudci stejného politického názoru, kteří se nebránili uplatňovat při rozhodování ideologická stanoviska, se většinou stali záru-

---

98 Též Frommer, B.: Národní očista, s. 437n.

kou požadovaného výsledku soudního řízení. Ukazuje se, že to byli většinou profesionální soudci, kteří důkladným rozbořením důkazů zamezili průchodu bezpráví.

Celkový počet zmanipulovaných odsuzujících verdiktů mimořádných lidových soudů v roce 1948 budeme moci stanovit jen velice obtížně. Již teď je ovšem jasné, že půjde o desítky osob, zejména mužů české národnosti, odsouzených k dočasným trestům odnětí svobody (od několika měsíců do 25 let žaláře). Zatím nebyl zaznamenán případ odsouzení na doživotí či dokonce k trestu smrti. Mezi 1 391 Čechy a Slováky odsouzenými v českých zemích v roce 1948 k dočasným trestům však nebude počet zmanipulovaných kauz tvořit malý procentuální podíl.

Nadčasovým měřítkem při posuzování míry manipulace retribučních procesů z roku 1948 je účelově a nedůsledně provedené důkazní řízení. Zejména opomíjející důkazy ve prospěch obžalovaných, i když je ze spisů patrné, že je soud k dispozici měl. Byl porušen základní princip – právo na spravedlivý proces. Řada těchto rozsudků byla vynesena v nepřítomnosti („in contumaciam“) a už samotný útěk obžalovaných za hranice republiky byl interpretován jako doznání viny. Stejně tak se v řízení zohledňovaly skutečnosti, které s projednávaným trestným činem přímo nesouvisely, např. sociální postavení či politické názory. Některá obvinění byla zcela vymyšlená, jiná překroucena a dezinterpretována. Většina těchto rozsudků je rovněž datována až na podzim 1948. První byl odsouzen v září Vladimír Krajina, další následovali až v pozdějších měsících. Je zřejmé, že toto načasování souvisí s upevněním moci nového režimu a zostřováním studené války. Druhá retribuční konsolidovala vedle nových nástrojů soudní perzekuce etabloující se totalitní moc⁹⁹ a to i v rámci justice. Přístup soudců k řešení retribučních případů podle stranického zadání se stal kritériem hodnocení jejich vztahu k novému režimu. Řada odsouzených se bránila soudní cestou – již v 50. a 60. letech. Mnohdy bylo zrušení rozsudků dosaženo v 90. letech v těch případech, kde zůstal pocit nespravedlnosti a spáchané křivdy živý i v další generaci.

Motivace těchto zmanipulovaných retribučních kauz se v archivních prameňech nehledá lehce. Důvody se vzájemně prolínají a kromě ekonomických, politických a kariéře-osobních motivů souvisí také se snahou o defamací představitelů nekomunistického odboje. Odbojový pracovník, který byl v úředních, společenských či zatčením vynucených utilitárních kontaktech s představiteli nacistických bezpečnostních (gestapem či SD) či správních úřadů - to je aspekt, který je společný několika zmanipulovaným retribučním případům - Pospíšil, Krajina či Chudoba. Tyto kauzy ukazují složitost života na okupovaném území. Skutečnost, že tyto soby dokázaly svými kontakty přispět k záchraně lidských životů, komunisté bagatelizovali a označili jejich činnost za podporu nacismu. Stoupenci KSČ ve strukturách ministerstva vnitra a později StB ke kompromitaci svých politických odpůrců využívali některé zadržované příslušníky gestapa, SD a jejich spolupracovníky.

99 Ke stejnému závěru dochází Frommer, B.: Národní očista, s. 441.

Neodmyslitelnou součástí retribuice v roce 1948 se stalo také zapojení tisku, jež prostřednictvím docházelo k ovlivňování veřejného mínění. Již jednotná média utvářela negativní obraz obviněných. Nešetřila ideologickými invektivami, když například Voženilka označovala za muže „reakce velkého stylu“ se „styky se zahraniční reakcí maďarskou, rumunskou a německou.“¹⁰⁰ Požadavek na publicitu procesů, jak ho chtěla právníká komise ÚV KSČ, však nebyl dodržen u všech procesů a zdá se, že mezi zmanipulovanými kauzami byly i případy, které by vyvolaly v místě velký negativní ohlas. Proto například o případu dr. Chudoby informovalo Rudé právo až zpětně ve třetím vydání a celé hlavní přelíčení se konalo v Hradci Králové, nikoli v Náchodě, kde po celou dobu okupace působil.

Sama obnova retribuice byla pro KSČ fiaskem. Myšlenka na potrestání viníků válečného bezpráví, i když v ní režim pokračoval i v dalších desetiletích, jí byla v roce 1948 zneužita k vyřizování účtů a diskreditaci politicky nepohodlných osob. Již dnes je patrná vazba některých zmanipulovaných kauz obnovené retribuice na pozdější politické procesy. Jedná se o případ Leopolda Pospíšila a jeho propojení na proces proti tzv. vatikánským agentům v ČSR.¹⁰¹ Stejně tak se ukazuje souvislost retribučního procesu s tzv. Baťovými řediteli s akci Státní bezpečnosti nazvanou Prokop z konce roku 1950, jejímž cílem bylo odhalení kolaborace zaměstnanců osobního oddělení firmy Baťa.¹⁰² Následné procesy vázané na retribuční kauzy realizovala také náhodská skupina StB v rozpracování agenturních (tzv. starých) sítí gestapa, SD a prvorepublikové policie.¹⁰³ Někteří její členové se stali od ledna 1951 vyšetřovateli StB velkých politických procesů v Kolodějích a Ruzyni. Pocit nedocenění je ovšem dovedl do slepých uliček v temných zákoutích mocenských bojů uvnitř bezpečnostního a stranického aparátu.¹⁰⁴

---

100 Josef Voženilka odsouzen k 15 letům žaláře, Pochodeň, r. IV., 15. 10. 1948, č. 42, s. 2. SOA Zámorsk, KV KSČ Hradec Králové, kart. 133, Zápisy schůzí právníké komise KAV NF z 1. 10. 1948. Kampaň Rudého práva a Pochodně začala již dlouho před procesem. Po únoru 1948 tisk informoval o nahládání se statkem v Jeřicích, které interpretoval jako poškozování republiky. *Voženilkové zadlužili 248 ha velkostatek Jeřice 2 000 000,- Kč.* Pochodeň, 16. 4. 1948, č. 16, s. 1 a *Spoluorganizátor nechačnické provokace před soud.* Rudé právo, 6. 10. 1948, č. 234, s. 6.

101 Viktořík, M.: Olomoucký advokát, s. 59.

102 Kolumber, David: Kapitola z trestání pracovníků koncernu Baťa po druhé světové válce. <http://www.pravniprostor.cz/clanky/ustavni-pravo/kapitola-z-trestani-pracovniku-koncernu-bata-po-druhe-svetove-valce> [10. 4. 2016].

103 Vytvořili pod Smolovým samostatné oddělení „staré sítě gestapa a policie“ v rámci sektoru IIa.

104 K tomu např. Kaplan, Karel: Nebezpečná bezpečnost. Brno 1999, s. 229; týž: StB o sobě, Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka. Praha 2002.

Retributionsjustiz 1948 – Anfang der Klassenjustiz?

Nach Februarumsturz 1948 hat die Kommunistische Partei Tschechoslowakei die Wirksamkeit der Bestimmung es Retributionsdekretes erneuert und die Sondervolkengerichte gegründet, mit dem Ziel die wirklichen Schuldigen zu bestrafen. Seit April bis März 1948 wurden 3287 Personen verurteilt, davon 2384 in böhmischen Ländern. Es ist u. a. gelungen, einige bedeutende Vertreter der Nazi-Sicherheitsdiensten zu verurteilen. Gleichzeitig ist die zweite Retribution zu einem der Instrumente zur Totalbeherrschung der Gesellschaft geworden. Sie wurde durch die Organe, die in Strafverfahren tätig waren und von denen die für KPTsch lästige Personen entfernt wurden, realisiert. Manche von denen, die in Funktionen geblieben sind, haben der Verletzung von gültigen Prinzipien des Strafverfahrens getrotzt, die anderen haben angebotene Karrierenchance ausgenutzt. Grundzüge der Klassenjustiz bekam die Klassenjustiz schon durch Appell auf Auswahl von Beklagten. Die Ankläger haben wiederholt Instruktion bekommen, die sozial schwache Tschechen nicht zu beklagen. Die Forschungen zeigen, dass die Aktionsausschüsse und auch die Parteiorgane in Regionen für die zweite Retribution weniger Interesse gehabt haben. Die manipulierten Fälle mit zweckdienlich und unkonsequent geführten Beweisführung kann man vor allem in Prag oder in Regionen, die nicht zur Plattform der KPTsch gehört haben, registrieren. Die zweite Retribution wurde seit Herbst 1948 als Machtsinstrument ausgenutzt und hat zur Konsolidierung der Totalität beigetragen.

Retributive judiciary 1948. A beginning of the class justice?

After the February 1948 coup, the Communist Party of Czechoslovakia renewed the force of the retribution decree and established extraordinary people's courts to punish the "real" culprits. From April to December 1948, 3 287 persons were sentenced in subsequent trials in Czechoslovakia, in Bohemian lands alone 2 384 persons. Some important representatives of Nazi security forces were among them, yet, the second retributive justice became one of instruments to take total control over the society. It was put into motion by organs of criminal justice that were purged of unwanted persons after February 1948. From those who stayed in their positions, some opposed the efforts to breach the legal framework of criminal justice, others seized the career opportunity. The very choice of accused already manifested the symptoms of class justice – the prosecutors were repeatedly encouraged not to indict socially weak citizens. The research shows that some Action Committees of National Front and party organisations manifested little interest in the second wave of retributive justice. Manipulated cases with calculated and inconsistent investigation and criminal proceedings can be observed especially in Prague and in regions that did not count to bastions of Communist power. The second wave of retribution justice started to serve as a power instrument from autumn 1948 and contributed to power consolidation of the totalitarian regime.